

СУТЬ ФЕНОМЕНУ «ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР» І ЩО ЗА НИМ МОЖЕ КРИТИСЯ

В. Ф. КАЛУГА, доктор філософських наук, професор кафедри міжнародних відносин і суспільних наук
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: kalugavl@ukr.net

Анотація. Сучасна людина як ніколи відірвана від дійсності. Ця відірваність зокрема зафіксована як у антропології, так і в історії. І та, і інша не дають жодних послідовних роз'яснень щодо того, що ж насправді стоїть за існуванням людства та визначає особливості цього існування. Виявлену прогалину вдається певним чином прикривати від допитливих розумів за допомогою поняття «людський фактор». Безпосередньо згаданий феномен прикриває собою фактор «Невидимої руки» в існуванні людства. Між тим, аналіз подій і фактів свідчить про присутність в існуванні людини та людства, умовно кажучи, неантропоморфних суб'єктів.

Ключові слова: людський фактор, людство, світова політика, «невидима рука»

Актуальність. Якщо бути уважним до наукового дискурсу, то легко помітити, що домінантні теорії, на яких зводяться систематизовані уявлення за напрямками природничих та точних наук, час-від-часу зазнають відчутного перегляду з усе більшою частотою. Тоді як, антропологічний зріз, так званого, наукового знання виявляється найконсервативнішою сферою наукової думки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кардинальному переосмисленню ось уже впродовж століть не піддавалися основи, ані антропології, ані історії, ані пов'язаних чи дотичних до них решти напрямів дослідницької цікавості. Проте все ж окремі люди, не позбавлені критичного мислення, дозволяють собі публічно заявляти про згаданий щойно факт. Так стосовно історії (людства) під сумнів його відповідність дійсності, принаймні правдивість ставить Балабуха Андрій, наголошуючи на тому, що «псевдоісторики з гідною кращого вжитку сталістю знущалися над своєю покровительською Кліо завжди» [1, с. 5].

Мета дослідження проаналізувати взаємодію людини з оточуючою її дійсністю.

Результати дослідження та їх обговорення. Відтак, говорячи про існування людства, хай би воно розумілося як цілісне утворення чи конгломерат природних людських груп, або ж про існування конкретної спільноти, критично мислячий дослідник завжди постає перед питанням, а

що саме визначає особливості цього існування та, як прийнято говорити, історичного поступу. Хто чи що задає вектор та імпульс соціокультурному поступу, якою мірою та яким чином?

Природно, існують різні, принаймні на перший погляд, підходи до тлумачення згаданої проблематики. Насамперед, причину шукають у самій людині або поза нею. Рушієм вбачають ідеальне або ж матеріальне начало, себто бога, абсолютну ідею в гегеліанському варіанті або ж еволюцію, хоча остання сама по собі є також ідеальним фактором, тобто продуктом спекуляції, простіше кажучи – вигадкою, під яку підводиться, як правило, досить громіздка система аргументів і фактів як, між іншим, і під решту інших конкурентних вигадок.

Таким чином, виходячи з численної кількості наявних теорій та припущень щодо джерела і причини того, що прийнято називати історичним поступом людства, можна зробити кілька показових і, разом з тим, досить ґрунтовних висновків. По-перше, людський розум або ж інтелект є обмеженою оперативною системою [2, с. 21-22], якій не притаманні ресурси, достатні для того, аби відображати дійсність як вона є, а отже встановлювати дійсні причини будь-яких подій та процесів, так само як і передбачати їх наслідки.

Все, на що спроможний людський розум, так це продукувати певні версії або ж «знімати» «скріншоти дійсності» – певним чином впорядковані об'ємні системні враження про дійсність, тобто формувати цілісну «картину світу». Відтак, на рівні теорії або тексту, а отже і контексту загалом будь-яка заклопотана істота, від невігласа до найповажнішого дослідника, має справу винятково з уявленнями, часто зведеними винятково на хитких підвалинах вражень, скріплених логікою.

При цьому логіка за своєю суттю є нічим іншим як оперативною системою або технологією здебільшого неусвідомлюваного або й принципово неусвідомленого маніпулювання фактами та аргументами на користь тих чи інших переконань або й певної версії. Як наслідок, від людського розуму або ж погляду дослідника завжди «втікає» сама суть проблеми, залишаючи по собі лише «тінь» або свої прояви. Дослідження останніх, тобто феноменів світу, якраз і становить основу наукової розвідки. Тож, будь-які теорії і версії за своїм функціональним навантаженням спрямовані не на розкриття дійсності як вона є, а на формування певного цілісного уявлення про що б то було, неспростовно несучи у собі маніпулятивний імпульс, оскільки автоматично стають посередником між тим, що за своєю суттю є дійсність, та тим, що є суб'єктивним враженням про ту ж таки дійсність.

По-друге, сучасна мова, без різниці який би фонетичний та граматичний базис вона мала за основу, а надто термінологічна (понятійна) система, притаманна будь-якій мові, є своєрідним конгломератом символів і знаків, частина з яких, не відкриваючи саму дійсність, все ж натякає або й певним чином відсилає до неї; тоді як інша частина сприяє неодмінному спотворенню дійсності. До речі, щодо спотворення, неусвідомленого або й цілеспрямованого, дійсності, то це є властивістю, насамперед, численних

абстрактних понять, вигаданих або ж «змонтованих» за останні століття в контексті різноманітних теорій, релігійного чи наукового, а надто філософського характеру, зокрема, теорії психоаналізу у контексті фройдизму, теорії еволюції у виконанні послідовників дарвінізму, марксизму чи інших напрямів, іудо-християнської апологетики, особливо теорії есхатології у контексті віровчень практично усіх течій, надто комерційного зразка абощо. Тому, маючи у розпорядженні, умовно кажучи, сумнівної якості інструмент, яким є понятійна або ж термінологічна система, принципово не можливо розкрити суть чого б то було, приміром, ролі самої конкретної людини, насамперед, в її ж існуванні, тим паче в існуванні і функціонуванні того, чим не є людина, в т. ч. спільноти, світу, специфіки відносин в їх межах, в т. ч. і світової політики.

Як наслідок, строго визначитися з тим, чим за своєю суттю є людський чинник та/або ж суб'єктивний фактор, та яка його/їх роль у здійсненні світової політики, принципово не можливо. З іншого боку, залишається лише констатувати сам факт того, що у світовій політиці не можливо уникнути людського чинника, як і те, що не можливо прорахувати наслідки його прояву. По-суті, людський чинник – це певна перемінна, яка постійно призводить до різних, найчастіше, прогнозованих у певних межах, результатів у контексті стабільно заданих обставин поточної ситуації на світовій арені або у спільноті чи соціально-політичному інституті. До того ж, людський чинник, попри загально поширене враження, має двоїстий характер. Як і сама людина, умовно кажучи, певним чином "двоїться", тобто поєднує в собі індивідуальне та родове (яке найчастіше прийнято ідентифікувати як колективне, іноді масове) начало, так і людський чинник за носія має як окрему особу (в такому разі часто мова йде все ж таки про, так званий, суб'єктивний фактор), так і «колективного суб'єкта», котрим найчастіше виступає людська маса (*dasman* – у контексті гайдеґґерової фундаментальної онтології), що, як правило, набирає форм натовпу або народу, як деяке цілісне ірраціональне інтерсуб'єктивне утворення, репрезентантом якого завжди і неспростовно є окремий індивід, особа або й особистість.

Зважаючи на вище сказане, можна помітити абсурдність риторичного питання про те, що саме визначає особливості існування і поступу людської спільноти і якою мірою, народ чи окремі особистості, тобто еліта. Абсурдність, насамперед, полягає у штучному протиставленні проявів одного й того ж – природи людини, оскільки природа людини на рівні звичного феномену людини комбінує у собі колективне (родове) та індивідуальне начало. Відтак, маса як репрезентант родового начала в людині насамперед характеризуються своєрідною інертністю – властивістю акумулювати великі об'єми інформації та поглинати різноманітні імпульси таким чином, аби мінімальним, до того ж, досить повільно змінним чином реагувати на стимули до активності, в т.ч. змін. Тоді як, окремі особистості чи індивідуальності, якомога повно репрезентуючи індивідуальне начало, притаманне тією чи іншою мірою кожній конкретній

людині, виступають започатковувачами змін, проявляючи ініціативу і у такий спосіб надаючи імпульс інертним масам.

Відтак, відокремлювати та протиставляти між собою маси і еліту, ані у масштабах природної групи, ані на рівні світової спільноти є цілком не виправданим з огляду хоча б на життєву практику. У кожного зі згаданих проявів феномену людини є своя функція, котра реалізується винятково за умов синхронної реалізації іншої функції. Між тим, відволікаючись на штучне протиставлення еліти масам і навпаки, особливо акцентуйоване в контексті марксизму і, як не дивно, ідеології, закладеної в основу авангардного мистецтва, увага дослідника упускає справжню дихотомію: людина – неантропоморфний суб'єкт.

Чим є неантропоморфний суб'єкт, як і те, чи є він взагалі, сказати практично неможливо, оскільки всяке неантропоморфне випадає за межі сприйняття, а точніше уникає відображення у свідомості заклопотаної істоти, тобто буденної людини. Проте, на факт існування як і на особливості «зразків» неантропоморфного суб'єкта певним чином натякають міфи, що за своїм походженням представляють різні культури. Зокрема та ж сама Біблія говорить про нефілімів та синів божих (Буття, 6:4). Щоправда іудео-християни чомусь вірять у бога Старого Завіту, але не вірять у існування тих же таки синів божих, хоча це персонажі одного й того ж тексту, який прийнято вважати священним. Своєю чергою, шумерська міфологія говорить про анунаків, котрі створили людей, аби перекласти на них рутинну діяльність.

Етнічні вірування та релігії, які іудео-християни підступно звели до статусу «первісної темної забобонності», охрестивши терміном «язичництво», теж говорять про неантропоморфних суб'єктів, зокрема богів, демонів, духів абощо, котрі населяють світ (Землю) до або паралельно з людьми. Про «присутність» неантропоморфних суб'єктів в існуванні людини та людства загалом також можна скласти певне системне уявлення, вдаючись до прискіпливого осмислення особливостей існування людства, а з іншого боку – Всесвіту, включаючи саму людину та Землю.

Зокрема, йдеться про певний стрибкоподібний розвиток природних груп, котрі різко переходили від нібито первісного стану до цивілізації, демонструючи нечувані прориви в напрямі науково-технічного прогресу, наприклад, переходячи від вилучення з природи всього необхідного для виживання до штучного відтворення (землеробство, скотарство, ремісництво). І практично у кожному зі згаданих випадків йдеться про присутність і провідну роль цивілізаторів, котрі можуть вважатися як і представниками значно розвинутіших антропоморфних груп, котрі з невідомих причин припинили своє існування як цілісний конгломерат, так і неантропоморфними суб'єктами. Зрештою, аналізуючи особливості існування людства хоча б за останні століття-два, можна прийти до висновку про певну присутність своєрідної «Невидимої руки», щось на кшталт «невидимої руки» ринкових відносин у контексті концепції Адама Сміта, яка, цілком ймовірно, неявно визначає особливості існування як окремих спільнот, так і людства в цілому.

Висновки і перспективи. Однак, оскільки, з одного боку, факт «Невидимої руки» жодним чином несумісний із ключовими догматами стереотипного світогляду сучасної людини, а з іншого – як постійно і переконливо демонструє поточний досвід, життєдіяльність людини, людської спільноти та людства загалом принципово не підпадає під стовідсоткове регулювання за посередництва строго раціональних принципів та, так званих, об'єктивних законів, то для залагодження наявної колізії використовується поняття «людський фактор», за яким нібито стоїть винятково відповідний феномен і жодних інших чинників.

References

1. Balabukha, A. (2005). Kohda vrut uchebnyky ystoryy. Proshloe, kotoroho ne bylo [When the history books are lying. The past, which was not]. Moscow, Russia: Yauza, Exmo, 317.
2. Kaluha, V. F. (2015). Zmistovnist' buttya lyudyny: ratsional'nyy ta irratsional'nyy vymiry [Essentialness of human being: rational and irrational dimensions]. Nizhyn: Lysenko M. M., 203.
3. Smit, A. (2001). Dobrobut natsiy. Doslidzhennya pro pryrodu ta prychny dobrobutu natsiy [The welfare of nations. Studies on the nature and causes of the welfare of nations]. Kyiv: Port-Royal, 594.

СУТЬ ФЕНОМЕНА «ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ ФАКТОР» И ЧТО ЗА НИМ МОЖЕТ СКРЫВАТЬСЯ

В. Ф. Калуга

Аннотация. Современный человек как никогда оторван от действительности. Эта оторванность в частности зафиксирована как в антропологии, так и в истории. И та, и другая не дают никаких последовательных разъяснений относительно того, что же стоит за существованием человечества и определяет особенности этого существования. Обнаруженную брешь удастся определенным образом прикрывать от пытливых условий с помощью понятия «человеческий фактор». Непосредственно упомянутый феномен прикрывает собой фактор «Невидимой руки» в существовании человечества. Между тем, анализ событий и фактов свидетельствует о присутствии в существовании человека и человечества, условно говоря, неантропоморфных субъектов.

Ключевые слова: человеческий фактор, человечество, мировая политика, «невидимая рука»

THE ESSENCE OF THE 'HUMAN FACTOR' AND ITS POTENTIAL

V. Kaluha

Abstract. Modern man is torn from reality. Man is immersed in the artificial space of his own impressions of reality. Anthropology, History testify to the above-mentioned situation vividly. These sciences do not answer the key

questions. What is the true cause of human existence? What determines the peculiarities of the existence of man and mankind? The mentioned gap is partially managed to cover up with the help of the concept of "human factor". What is the human factor is also not clear. Reflections on the meaning of the concept of "human factor" distract from understanding the essence of the "invisible hand" factor in the existence of mankind. Meanwhile, the analysis of events and facts indicates the presence in the existence of man and humanity, conventionally speaking, non-anthropomorphic subjects.

Keywords: human factor, humanity, world politics, "invisible hand"

УДК 37+304.4:316.32

УДК 351.858

КОЛЕКТИВНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Н. Ю. КРИВДА, доктор філософських наук,
професор кафедри української філософії та культури
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Анотація. В роботі обґрунтовується думка про те, що формування національної ідентичності – це перманентний і цілеспрямований процес, який здійснюється на деякій «об'єктивній» основі – етнічній спадщині, яка зберігається завдяки колективному пам'ятанню, тобто перманентному відтворенню в суспільстві свідомості символів, ідей та соціальних практик, які забезпечують темпоральних характер спільноти. Попри те, що колективне пам'ятання – це важлива складова колективної пам'яті, яка забезпечує зовнішню та внутрішню ідентифікацію групи, трансльовані нею знання, особливо в сучасних умовах, виробляються під впливом різних, в тому числі й альтернативних, джерел інформації, які слугують засобами підтвердження власної оцінки індивідуальних споминів, які таким чином стають складовою колективного пам'ятання, котре поступово доповнюється і підтверджується вибіркоким використанням історичних подій та фактів, завданням яких є не тільки підтвердження дійсного стану речей, а й формування деякого образу спільноти завдяки підкресленню актуальних для сьогоденні подій та цінностей.

Ключові слова: національна ідентичність, етнічна ідентичність, колективна пам'ять, колективне пам'ятання, історія

Актуальність. Дослідження світоглядних, ціннісних та соціокультурних трансформацій ще у кінці ХХ ст. наводило провідних дослідників світу на думку про те, що «головним протистоянням ХХІ ст. стане конфлікт між